

KRONIKA

MONIKA PEPLIŃSKA* | UNIwersytet KAZIMIERZA WIELKIEGO W BYDGOSZCZY

Sprawozdanie z IV Tygodnia Języka Ojczystego w Oddziale Bydgoskim Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, Bydgoszcz 20–24 marca 2023 roku

doi: <https://doi.org/10.31286/JJP.00594>

W dniach 20–24 marca 2023 roku w budynku Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy przy ulicy Jagiellońskiej odbył się kolejny – czwarty już – Tydzień Języka Ojczystego, zorganizowany przez Wydział Językoznawstwa Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy oraz Bydgoski Oddział Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego pod honorowym patronatem Jego Magnificencji Rektora Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego prof. dra hab. Jacka Woźnego. Tegoroczne wydarzenie, którego głównym celem, wynikającym z zadań statutowych TMJP, podobnie jak w latach poprzednich, jest upowszechnianie wiedzy o języku polskim i kształtowanie rozumnej miłości, racjonalnej postawy wobec polszczyzny, zainaugurowała sesja popularnonaukowa nt. *Polszczyzna jedna, lecz nie jednolita* (20 marca 2023 roku). Sesję uroczyście otworzyła Dziekan Wydziału Językoznawstwa UKW Magdalena Czachorowska. Przywitała zaproszonych gości, uczestników konferencji, prelegentów. W swoim krótkim okolicznościowym wystąpieniu nawiązała do słów Nelsona Mandeli, w których były prezydent Republiki Południowej Afryki zwraca uwagę na niezwykłą siłę serca i rozumu – w ten sposób podkreśliła szczególną rolę miłości do języka jako istotnego elementu budującego tożsamość człowieka (narodu). Następnie oddała głos Małgorzacie Świąćcickiej – przewodniczącej Oddziału Bydgoskiego TMJP. M. Świąćcicka pokrótce przedstawiła historię Tygodnia Języka Ojczystego. Przewodnicząca OB TMJP przypominała, że po raz pierwszy nienumerowany Tydzień Języka Ojczystego został zorganizowany w 2018 roku, i zaznaczyła, że Tydzień od samego początku pomyślany był jako propozycja wykładów, warsztatów skierowanych do szerszego grona odbiorców (uczniów, studentów, bydgoszczan), a powstał wskutek przekształcenia formuły Ogólnobydgoskiego Dyktanda – wydarzenia organizowanego od 2006 roku najpierw w ramach Bydgoskich Dni Nauki, następnie Bydgoskiego Festiwalu Nauki (w sumie pracownicy Zakładu, później Katedry, Stylistyki i Pragmatyki Językowej przygotowali 12 edycji dyktand). M. Świąćcicka odczytała też list od Jego Magnificencji Rektora UKW prof. dra hab. J. Woźnego adresowany do organizatorów tegorocznego Tygodnia Języka Ojczystego.

Pierwszą naukową część sesji *Polszczyzna jedna, lecz nie jednolita* poprowadziła M. Czachorowska. W tej części zostały wygłoszone trzy referaty – w kolejności: *Od doktora*

* monika79@ukw.edu.pl; ORCID: 0000-0003-4658-9343

honoris causa do doktora onoris House'a. O formułach łacińskich we współczesnej przestrzeni akademickiej (M. Świącicka), Rola gwar kociewskich w odrodzeniu regionu (Maria Pająkowska-Kensik), *Leksykografia a ideologia. Uwagi o definiowaniu leksemów o treści światopoglądowej w słownikach wyrazów obcych wydanych w Polsce po II wojnie światowej* (Rafał Zimny). M. Świącicka zwróciła uwagę na pewną utrzymującą się (nasilającą) od dłuższego czasu tendencję zastępowania w przestrzeni akademickiej tradycyjnych formuł łacińskich polskimi odpowiednikami (tłumaczeniami), niekiedy dość swobodnymi, nie zawsze poprawnymi, z pewnością jednak będącymi rezultatem mody językowej (zwłaszcza mody na język angielski). Wyniki ankiety, w której poproszono studentów m.in. o wyjaśnienie wyrażenia *doktor honoris causa*, wyraźnie pokazały, że młodzi ludzie mieli trudności z podaniem jego znaczenia. Ostatecznie M. Świącicka doszła do wniosku, że mimo coraz częstszego odchodzenia od łacińskich formuł i zastępowania ich innymi określeniami (modnymi, marketingowymi, powszechnie rozpoznawalnymi) przestrzeń uniwersytecka podtrzymuje tradycyjne zachowania językowe, ale również, co w pełni zrozumiałe, stopniowo wprowadza pewne zmiany. M. Pająkowska-Kensik w swoim wystąpieniu dotyczącym roli gwar kociewskich w odrodzeniu regionu wyraźnie zaznaczyła, że w XXI stuleciu ciągle jest żywa mowa Kociewiaków (Kociewian), a zainteresowanie gwarami stale rośnie, o czym świadczą liczne publikacje, przygotowywane przez praktyków pomoce (materiały) dydaktyczne dla uczniów, rozmaite zeszyty ćwiczeń, poezja kociewska itp. Zakończyła apelem, by dbać o kulturę regionów oraz popularyzować języki małych ojczyzn. W ostatnim referacie w części dopołudniowej R. Zimny przyjrzał się trzem hasłom, tzw. leksemom światopoglądowym, oraz ich definicjom pomieszczonym w czterech powojennych słownikach wyrazów obcych. Wśród dyskutowanych pojęć znalazły się: *ideologia, demokracja i bojkot*. Przywołane trzy referaty zainspirowały zebranych do ożywionej i merytorycznie bogatej dyskusji. Andrzej S. Dyszak stwierdził, że przestrzeń uniwersytecka niejako sama „stwarza” sytuacje, w których nie dba się o kulturę języka, w których ciągłość tradycji akademickiej zostaje przerwana. Ponadto, nawiązując do tekstu poświęconego roli gwar kociewskich, przyznał, że spora część leksyki Kociewia jest wspólna z gwarową leksyką bydgoską. Głos zabrała też Zofia Sawaniewska-Mochowa i uzupełniła refleksje M. Świącickiej na temat osłabienia tradycji używania łacińskich zwrotów w przestrzeni uczelni, przyznając, że problem zniekształcania terminologii łacińskiej jest znany od lat. Z kolei wystąpienie M. Pająkowskiej-Kensik – podobnie jak głos A.S. Dyszaka – zainspirowało Z. Sawaniewską-Mochową do konstatacji, że leksyka kociewska ma nie tylko wiele elementów wspólnych z gwarą bydgoską, ale również z kujawską. Natomiast R. Zimnego zapytała o plany badawcze związane z podjętą w referacie tematyką, precyzując, czy analizie poddane zostaną także pojęcia ideologizowane, takie jak np. *patriotyzm*. Kolejną dyskusantką była M. Świącicka, która zasugerowała, że być może zestawienie PRL-owskich słowników wyrazów obcych ze współczesnymi leksykonami pozwoliłoby spojrzeć na prowadzone badania porównawcze z szerszej perspektywy. Jako ostatnia głos zabrała M. Czachorowska, która – w odniesieniu do wystąpienia M. Świącickiej – chciała się dowiedzieć, czy studenci podczas wypełniania ankiety mogli korzystać z Internetu, ponieważ na pytanie dotyczące znanych im osób wyróżnionych tytułem doktora honoris causa wśród odpowiedzi pojawiły się nazwiska wielu osób – czasami dobrze znanych, innym razem mniej.

Ponadto zapytała M. Pająkowską-Kensik, czy zainteresowanie gwarą kociewską widoczne jest tylko wśród miłośników gwary, czy może ma szerszy charakter. Na koniec odniosła się także do wystąpienia R. Zimnego, prosząc go o komentarz do pytania, czy inne słowniki – tak wyrazów obcych, jak i języka polskiego – są „skażone” ideologią i widać w nich wyraźnie tendencyjny charakter definiowania rozmaitych pojęć. Referenci – w kolejności wygłoszonych referatów – odpowiedzieli na zadane w dyskusji pytania.

Obradom popołudniowym przewodniczyła M. Świącicka. W tej części („kujawskiej”) swoje referaty wygłosiły Z. Sawaniewska-Mochowa i Mirosława Wronkowska-Dimitrowa – *W świecie roślin i wierzeń (na materiale gwar kujawskich)* oraz Katarzyna Siewert-Kowalkowska – *Laba i fest jubel, czyli o germanizmach w gwarach kujawskich*. M. Wronkowska-Dimitrowa przywołała wybrane nazwy kwiatów znanych na Kujawach (np.: *gąski, kogutek, studencki kwiat*), a następnie szczegółowo omówiła ich motywacje. Z. Sawaniewska-Mochowa natomiast przybliżyła i scharakteryzowała obrzędowe funkcje wybranych (12) roślin znanych na Kujawach i ich magiczne właściwości. Zwróciła uwagę na grupę tzw. roślin diabelskich, do których zalicza się m.in. *kąkol polny* czy *drzewo diabelskie*. Swój niezwykle interesujący poznawczo referat zamknęła stwierdzeniem, że wierzenia, bogata ludowa symbolika odchodzą w zapomnienie. W swoim referacie K. Siewert-Kowalkowska skoncentrowała się na analizie wybranych germanizmów w gwarach kujawskich, wyekscerpowanych ze *Słownika kujawskiego*. Prelegentka podzieliła je na trzy grupy (germanizmy: leksykalne, frazeologiczne, składniowe), każdą z nich zilustrowała odpowiednimi przykładami i dokonała ich wnikliwej analizy lingwistycznej. Wśród badanych leksemów szczególne miejsce zajęły dwie grupy zapożyczeń niemieckich, tj. leksemy odnoszące się do czynności oraz miejsc związanych ze spędzaniem wolnego czasu, a wśród nich zasygnalizowane w tytule wystąpienia określenia *jubel* czy *laba*. Dyskusję rozpoczęła K. Siewert-Kowalkowska – uzupełniła rozważania prowadzone przez M. Wronkowską-Dimitrową o stwierdzenie, że przywołane w referacie rośliny znane są też pod innymi nazwami. M. Pająkowska-Kensik zauważyła, że wiele nazw czynności oraz miejsc związanych z rozrywką, zabawą funkcjonujących w gwarze kujawskiej znanych jest pod tymi samymi nazwami na Kociewiu, co może świadczyć o przenikaniu się gwar, ich wzajemnym oddziaływaniu. M. Czachorowska zwróciła się do Z. Sawaniewskiej-Mochowej i przyznała, że w zestawieniu gwar lubelskiej i kujawskiej, choć geograficznie odległych od siebie, widać pewne podobieństwa, zwłaszcza w zakresie funkcji magicznych i obrzędowych rozmaitych roślin.

Przewodnicząca Oddziału Bydgoskiego TMJP M. Świącicka podziękowała wszystkim uczestnikom, referentom i współorganizatorom za zaangażowanie i wysiłek włożony w przygotowanie sesji. Jednocześnie przyznała, że referaty wygłoszone podczas sesji *Polszczyzna jedna, lecz nie jednolita* potwierdziły tezę, że polszczyzna jest zróżnicowana i raczej względnie jednolita. Podkreśliła ponadto, że tego typu inicjatywy stanowią przykład integracji środowiska naukowego i młodzieży szkolnej, tak ważnej w kształtowaniu rozumnej miłości do języka polskiego. Na koniec przewodnicząca OB TMJP zaprosiła na kolejne dni IV TJO oraz na sesję poświęconą pamięci Elżbiety Laskowskiej, zaplanowaną na 24 marca 2023 roku.

W dniu 21 marca 2023 roku odbyły się warsztaty zorganizowane przez studentki filologii polskiej adresowane do uczniów szkół podstawowych (*GRAMa to nie drama; GRAMatyka*

z nami bryka, by nie wałnąć więcej byka). Tematem warsztatów była szeroko rozumiana gramatyka. Studentki skupiły się na zagadnieniu części mowy. Pół żartem, pół serio, w formie konkursu przypomniały najważniejsze kwestie z tego zakresu, a tym samym sprawdziły wiadomości dzieci i utrwaliły poznaną na lekcjach języka polskiego wiedzę.

Kolejnego dnia, 22 marca 2023 roku, zaplanowano warsztaty dla uczniów klas IV szkoły podstawowej opracowane przez studentki bydgoskiej polonistyki (Dawno temu w Polsce – kilka uwag o baśniach i częściach mowy; Niech usta powiedzą, co pomyśli serce – o grzeczności i etyce słowa) oraz wykład dla młodzieży pt. *Zmiany społeczne a rzeczywistość językowa (feminitywy, język niebinarny i słowo na „M”)*, który przygotował i wygłosił R. Zimny. Uczniów oraz studentów serdecznie powitała przewodnicząca OB TMJP M. Świącicka, która ogólnie nakreślając tematykę zapowiedzianego wykładu, przypomniała, że tendencja do tworzenia nazw żeńskich w polszczyźnie utrzymuje się od ponad stu lat. Na początku R. Zimny, jednocześnie członek Rady Języka Polskiego, krótko omówił zadania Rady i przybliżył charakter jej działalności. Następnie zreferował pierwszy z trzech nakreślonych w temacie wystąpienia problemów badawczych, tj. zagadnienie feminitywów. Zgodził się z M. Świącicką, że dyskusja na ten temat trwa od początku XX stulecia, i dodał, że tendencja do feminityzowania nazw stanowisk, zawodów, tytułów jest o wiele starsza. Opowiedział się zarazem za odrzuceniem tradycyjnych stanowisk w kwestii niemożliwości tworzenia nazw żeńskich (np. trudności artykulacyjne, wieloznaczność wyrazów) i podkreślił, że z perspektywy języka nie ma przeciwwskazań, by używać form feminitywnych. Według prelegenta formy charakterystyczne dla obiegu potocznego, np. *socjolożka, psycholożka*, powinny trafić do polszczyzny oficjalnej bez stylistycznego nacechowania. Kolejną kwestią podjętą przez R. Zimnego było zagadnienie języka niebinarnego. Mimo ograniczeń czasowych badacz szeroko je omówił, przywołał ustalenia terminologiczne, np. wprowadził pojęcia: *neutrattywy, iksattywy* czy *osobattywy*. Przyznał, że polszczyzna z jej gramatyką daje możliwość tworzenia konstrukcji, form niewyrażających (nieujawniających) płci. Ostatnie dyskutowane zagadnienie dotyczyło słowa na „M”, czyli wyrazu *Murzyn*, i innych określeń objętych tabu językowo-kulturowym. Niezależnie od zajmowanego stanowiska mówca podkreślił, że w każdy język wpisane są różnorodne stereotypy, zdeterminowane kulturowo, również dotyczące mniejszości narodowych. Temat wystąpienia R. Zimnego okazał się do tego stopnia interesujący i aktualny, że zainspirował młodych ludzi do ożywionej i merytorycznie ciekawej dyskusji, w której pytano o poprawność różnych form żeńskich (choćby potencjalnych), np.: *nurczyni, żużlowczyni, psychiatrka*, o funkcjonowanie w przestrzeni publicznej rozmaitych nazw narodościowych i derywatów od nich tworzonych, np. *Cygan* (por.: *karkówka po cygańsku, piosenki cygańskie*), oraz o formy liczby mnogiej w języku niebinarnym (tzw. mnogattywy). Przewodnicząca OB TMJP M. Świącicka zebrała głosy słuchaczy, podsumowała dyskusję, a następnie pożegnała zebranych.

W dniu 23 marca 2023 roku odbyły się warsztaty skierowane do uczniów z Ośrodka Szkolno-Wychowawczego nr 1 im. Louisa Braille’a nt. *Wielkanocne czarownice, omloty i wybuchające wózki? Słów kilka o wielkanocnych tradycjach w Polsce i różnych zakątkach świata*, przygotowane przez Danutę Jastrzębską-Golonkę wraz ze studentkami III roku filologii polskiej.

Na zajęciach uczniowie mieli okazję nie tylko przypomnieć sobie polskie tradycje związane ze Świątami Wielkanocnymi, ale też poznać obrzędy i zwyczaje innych kultur.

Tegoroczny IV Tydzień Języka Ojczystego zamknęła sesja naukowo-wspomnieniowa poświęcona pamięci Profesor Elżbiety Laskowskiej (1946–2022), która odbyła się 24 marca 2023 roku. Sesję uroczyście otworzyła M. Czachorowska, następnie głos zabrała M. Świącicka i odczytała list Z. Sawaniewskiej-Mochowej, w którym autorka wspominała E. Laskowską. Iwona Benenowska przedstawiła sylwetkę naukową zasłużonej polskiej filolog. Swoje wystąpienie rozpoczęła słowami ks. Jana Twardowskiego: „Można odejść na zawsze, by stale być blisko”. W niezwykle przejmującym wystąpieniu okolicznościowym I. Benenowska podkreśliła, że odeszła wybitna językoznawczyni, wychowawczyni wielu pokoleń humanistów, wyjątkowo dobry człowiek. W nakreślonej z konieczności tylko szkicowo sylwetce naukowej E. Laskowskiej miejsce szczególne zajmują imponujący wykaz publikacji, monografii, artykułów, recenzji, redakcji oraz liczne wyróżnienia i nagrody. Kolejny tekst okolicznościowy wygłosiła M. Świącicka (*Profesor Elżbieta Laskowska w mojej pamięci – wspomnienia nie tylko zawodowe*), która wskazała na istotny wkład merytoryczny Pani Profesor w badania nad językowo-kulturową przestrzenią miejską. Przywołała artykuły E. Laskowskiej publikowane w serii „Polszczyzna bydgoszczan” oraz w serii „Miasto – przestrzeń zróżnicowana językowo, kulturowo i społecznie”. Przywołała też sytuacje mniej formalne z udziałem Pani Profesor – zarówno podczas konferencji naukowych, jak i w trakcie spotkań prywatnych, nieoficjalnych. M. Pająkowska-Kensik w wystąpieniu zatytułowanym *Rozmaite plachandry do Profesor Elżbiety Laskowskiej* także nawiązała do wspólnych wypraw, podróży, spotkań oraz podkreśliła głęboką mądrość Profesor E. Laskowskiej, która do wielu spraw odnosiła się z pokorą, ale też dystansem. Ostatni szkic upamiętniający uczoną odczytała Marta Mikołajska, jej doktorantka. Jako reprezentantka studentów, których uczyła E. Laskowska, na podstawie przeprowadzonej wśród kolegów sondy w sposób niezwykle wzruszający przedstawiła sylwetkę Pani Profesor widzianą oczami młodego pokolenia. M. Mikołajska oznajmiła, że wedle studentów E. Laskowska to wybitny nauczyciel akademicki, znakomity pedagog, a przy tym serdeczny, przyjazny, otwarty, wyrozumiały i cierpliwy człowiek. Dyskutanci, którzy zabrali głos, nie mogli ukryć wzruszenia. A.S. Dyszak przypomniał okres wspólnej pracy nad książką *Wartościowanie w języku potocznym*, która do dzisiaj stanowi kompendium rzetelnej wiedzy w tym zakresie. Maria Czaplicka-Jedlikowska przyznała, że nieraz korzystała z dobroci i wielkiego serca Pani Profesor. Ponadto przywołała mniej znane fakty z jej biografii, m.in. to, że pisała wiersze. Na koniec głos zabrał Michał Laskowski, bratanek E. Laskowskiej. I mimo wielkiego wzruszenia, którego nie sposób było ukryć, podzielił się prywatnymi wspomnieniami związanymi z Panią Profesor. Po części okolicznościowej referat naukowy *Jak badać język współczesnych polityków w kontekście etyki słowa* wygłosiła I. Benenowska. Zaprezentowany szkic został napisany wspólnie z E. Laskowską i ukazał się w „Przeglądzie Humanistycznym” w 2018 roku. Autorki przedstawiły w nim mechanizmy nieetycznych działań komunikacyjnych w dyskursie politycznym. Zaproponowany opis osadzony został w paradygmacie etyki komunikacyjnej, której zwolenniczką i orędowniczką była E. Laskowska. W dyskusji Agnieszka Rypel podkreśliła, że koncepcja teoretyczna komunikatywizmu może być z powodzeniem wykorzystywana w praktyce, co potwierdziły badania

prowadzone przez E. Laskowską. Z kolei M. Czachorowska zwróciła uwagę na fakt, że od momentu ukazania się publikacji *Jak badać język...* język polityki nadal posługuje się nieetycznymi mechanizmami. M. Świąćicka dodała, że E. Laskowska jako członek Rady Miejskiej miała bezpośredni dostęp do materiału badawczego, tj. wypowiedzi polityków.

Na zakończenie sesji oraz IV Tygodnia Języka Ojczystego głos zabrała M. Świąćicka, przewodnicząca Bydgoskiego Oddziału Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego. Złożyła serdeczne podziękowania Zarządowi OB TMJP za zaangażowanie na każdym etapie organizacyjnym TJO, mocno podkreśliła, że po raz kolejny podczas wydarzenia przygotowanego przez Oddział Bydgoski TMJP zrealizowano cele statutowe TMJP, a zajęcia, warsztaty, wykłady odbywające się w ramach Tygodnia Języka Ojczystego stanowią formę promocji Uniwersytetu i jednocześnie pokazują język w działaniu, „w otoczeniu”, w kontekście pragmatycznym. Raz jeszcze przewodnicząca OB TMJP podziękowała wszystkim i oficjalnie zamknęła tegoroczny IV Tydzień Języka Ojczystego. Wyraziła także nadzieję, że w przyszłym roku odbędzie się V TJO, na który serdecznie zaprosiła zgromadzonych gości i uczniów.